

дополнительной литературы; ребусы; алгоритмы решения задач; компьютерные модели; лабораторный практикум.

Применение развивающих технологий и методов обучения позволяют повысить мотивацию. Так как мотивация связана с качеством усвоения материала, то, следовательно, данные методы могут быть использованы с целью улучшения показателя качества знаний.

Список использованной литературы:

1. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2-х т. Т. 1. – М.: Народное образование, 2005.
2. Муштавинская И. В. Технология развития критического мышления на уроке и в системе подготовки учителя: Учеб. метод. пособие.: КАРО; Санкт-Петербург; 2009 – 89 с.
3. Рымкевич А. П. Физика. Задачник. 10 – 11 кл.: учебное пособие – 22-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2018. – 188, [4] с.: ил. – (Российский учебник).
4. Теория Решения Изобретательских Задач на основе ТРИЗ [Электронный ресурс]: Информация с сайта «ТРИЗ интернет-школа» – Режим доступа: URL: <https://www.trizland.ru/>, свободный. – Загл. с экрана.

Рецензент: к.ф-м.н, профессор Ногаев М. А.

УДК:371.382:373

Кырбашова М.Т.

к.п.н., и.о. доцента КГУ им. И.Арабаева

Рысалиева Н.

магистрант КГУ им. И.Арабаева

КЫРГЫЗСТАНДЫН ОРТО КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮЧҮ КОЛЛЕДЖДЕРИНДЕГИ БИОЛОГИЯ САБАГЫН ӨТҮҮДӨГҮ КЕСИПКЕ БАГЫТ БЕРҮҮНҮН КӨЙГӨЙЛӨРҮ

ПРОБЛЕМЫ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ ПО БИОЛОГИИ В КОЛЛЕДЖАХ СРЕДНЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КЫРГЫЗСТАНА

PROBLEMS OF CAREER GUIDANCE WORK IN BIOLOGY IN COLLEGES OF SECONDARY VOCATIONAL EDUCATION IN KYRGYZSTAN

Аннотация: Макалада Кыргызстандагы колледждердин студенттерин даярдоо көйгөйлөрү жана биологияны окутууда студенттерди кесипке багыт берип окутуунун ишке ашыруу усулдары каралган. Республиканын бир топ мамлекеттик документтеринде чагылдырган колледжде жана орто кесиптик окуу жайларындагы кесипке багыт берүү иштеринин актуалдуулугу белгиленет. Макаланын авторлору колледжде кесипке багыт берүүнү биологиядан стандарттык эмес сабактарды колдонуу менен ишке ашыруу керектигин көрсөтүп, дебат формасында өткөн сабакты мисал келтиришет. Биология окуу предмети катары студенттерге кесиптик багыт берүүдө жана аларда практикалык бигличтиктерди жана көндүмөрдү калыптандырууда чоң педагогикалык мүмкүнчүлүктөргө ээ болот.

Аннотация: В статье рассмотрены проблемы подготовки студентов колледжей Кыргызстана и методика осуществления профессиональной ориентации в обучении биологии. Отмечается актуальность профориентационной работы колледжах и среднеобразовательных профессиональных организаций, отраженная в ряде государственных документов республики. Авторы статьи указывают, что профессиональную ориентацию в колледжах необходимо осуществлять посредством нестандартных уроков биологии, например урока в виде дебата. Биология как учебный предмет располагает большими педагогическими возможностями для профориентации студентов, для формирования в них практических умений и навыков.

Annotation: The article discusses the problems of training college students in Kyrgyzstan and the methodology for the implementation of vocational guidance of students in biology education. The relevance of career guidance to colleges and secondary educational professional organizations, as reflected in a number of state documents of the republic, is noted. The authors of the article point out that vocational guidance in the college must be carried out through non-standard biology lessons, an example of a lesson in the form of a debate. Since biology as an educational subject has great pedagogical opportunities for vocational guidance of students and the formation of practical skills in them.

Түйүндүү сөздөр: колледж, студенттерге кесиптик багыт берүү, кесиптик компетенция, биология сабагы, дебат-сабагы

Ключевые слова: колледж, профессиональная ориентация студентов, профессиональная компетенция, урок биологии, урок-дебат

Keywords: college, professional orientation of students, professional competence, biology lesson, debate lesson

Азыркы тез өнүгүп жаткан коомдо Кыргызстандын билим берүү системасында жаңылануу болуп жатат. Ал жаңылануу орто кесиптик билим берүүчү колледждерди да ичине камтыды. Орто билим берүүчү кесиптик окуу жайларынын негизги максаты - жаңы социалдык чөйрөгө тез жана оңой ыңгайланыша ал турган, командада иштөө жана адамдар менен бааралаша ала турган, ар тараптан өнүккөн инсанды калыптандыруу болуп саналат.

Мектеп бүтүрүүчүлөрү өз мүмкүнчүлүгүнө жараша ылайыктуу кесипке ээ болуу келечегин туура чече албай жатышат. Натыйжада жыл сайын өзүнүн адистиги боюнча иштебеген жаштардын саны өсүүдө. Окумуштуу А.М.Новиковдун байкоосу боюнча дүйнө жүзүндө ишке жөндөмдүү калктын 20%ы гана базалык кесиби боюнча эмгектешишет, ал эми жаштардын 40%ы кесиптик окуу жайын бүткөндөн кийин алгачкы эки жылдын ичинде өзүнүн кесибин алмаштырышат да бул болсо базар экономикасынын реалдуулугу болуп саналат»[4, 5-6]. Ошондуктан кесипке багыт берип, үйрөтүү, окутуу ишин жолго коюу зарылчылыгы чыгып отурат.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасында билим берүү системасын модернизациялоонун стратегиялык багытын аныктоочу мамлекеттик документтер кабыл алынган. Ал документтерде жаштарды кесипке багыттоо маселесине да өзгөчө көңүл бурулат.

Кесипке багыт берүү - бул жаштарды эркин жана өз алдынча кесипти тандоосунун илимий негизделген системасы. Ал төмөндөгүдөй милдеттерди аткарат:

- жаштарды ар кандай кесиптердин дүйнөсү менен таанышырат;
- кесипти тандоонун эрежелери менен тааныштырат;

- келечектеги кесипти тандоосуна мотивация берет ж.б.у.с.

Кесипке багыт берүүнүн эки формасы бар: адистерди даярдоочу атайын окуу мекемелериндеги - *тар базадагы кесипке багыт берүү* жана *кең базадагы кесипке багыт берүү*– али кесип дүйнөсүн өзүнүн тандоосу менен тандай элек жаштарды тааныштыруу.

Орто окуу жайларына келечектеги кесибинин мазмуну жөнүндө жалпы көз карашка да ээ болбогон же мотивацияланбаган студенттер келишет. Колледждин адистери көпчүлүк абитуриенттер башынан эле өзүнүн келечектеги кесибин көп биле беришпестигин айтышууда.

Кыргызстандагы билим берүү системасындагы реформалар орто кесиптик окуу жайларынын алдына да бир топ милдеттерди жүктөдү. Алардын ичинен эң манилүүсү болуп, орто окуу жайларында окутулуп жаткан предметтерди окутууда студенттерди кесипке багыттоо жана кесиптик компетенциясын калыптандыруучу окутуунун методдорун жана технологияларын тандоо көгөйлөрү болот. Азыркы учурда келечектеги кесиптин ээсинин ишкердик сапаттарын баалоо үчүн “кесипкөй” түшүнүгү көп колдонулбай калды. Ал эми “компетенттүү” түшүнүгүн биз көбүрөөк кездештирип жана угуп жүрөбүз. Компетенттүүлүк - инсандын ар бир ишке чыгармачыл менен мамиле кылып, өз алдынча өнүгүүгө жана билимин дайыма жаңылап турууга, коллективде кызматташууга жөндөмдүү болгон адамдын сапатын айтабыз.

Кесиптик компетенцияларды кесиптик циклдердин окутуучулары гана калыптандырбастан жалпы билим берүүчү жана жалпы кесиптик циклдин окутуучулары да калдыптандырууга милдеттүү болот. Ошондуктан орто окуу жайларында өтүлүп жаткан ар бир дисциплина, анын ичинен “Биология” предметин окутуунун усулун студенттер окуу процессине активдүү катыша тургандай кылып уюштуруу зарыл болот. Окутуучу окутуунун заманбап инновациялык технологияларына багыт жасашы керек. Биология дисциплинасын окутууда окуу процессинин эффективдүүлүгүн жогорулатуучу ар кандай окуу каражаттары (микроскоп, мультимедиялык проектор, лупа), презентациялар, таблицалар, гербарийлер, ар кандай коллекциялар колдонулат. Ошондой эле биология предмети боюнча чыгармачыл көргөзмөлөр, ийримдер жана “Биология” предмети боюнча декадалар уюштурулат. Орто окуу жайында жогорку класстын окуучулары жана орто окуу жайынын студенттеринин катышуусу менен “Кесипке багытоо” иш-чаралары уюштурулуп турат.

Кесипке багыттоо иштери кесип жөнүндө гана маалыматтардын болушун билүү эмес, ошондой эле келечекте кесиби боюнча иштөөсүнө мүмкүнчүлүк түзүүчү ар кандай инсандык сапаттарга ээ болуу болуп саналат. Заманбап билим берүүдө студенттердин жалпы маданиятын өнүктүрүүнү, дүйнөнүн илимий картинасын адекваттуу калыптанышын, табигый илимдердин курчап турган чөйрөгө, инсандын экологиялык жана гумандуулук багыттуулугуна таасир этүүчү табигый илимий билим берүү циклинин ичинен биология дисциплинасынын статусу өзгөчө ролду ойнойт. Садименко (1970) «Байка жана тажрыйба жаса» аттуу эмгегинде: «Жаратылышты ким түшүнсө жана сүйсө, ага тажрыйба формасында суроо берип, анын жообун туура талдаса, ал ийгиликтүү эмгектенет, дүйнөнүн сулуулугун түшүнөт жана даана ой-жүгүртүп, ички дүйнөсү бай болот» деп жазат. Ошентип, биология окуу предмети катары жаштарды кесипке багыттоодо, аларда кесипти тандоо даярдыгын калыптандырууда, практикалык жалпы окуу жана өндүрүштүк билгичтиктерди өнүктүрүүдө чоң педагогикалык мүмкүнчүлүктөргө ээ болот.

Биологияны окутуунун методикасындагы кесипке багыт берүүнүн ар кандай аспектилеринде изилдөөлөр жүргүзүлгөн. Мисалы, Н.М.Верзилин, В.М.Корсунская, И.Д.Зверев, Д.И.Трайтак, В.Ф. Шалаев жана башка окумуштуулар биологиянын политехникалык окуу менен байланышын изилдешсе, В.С.Анисимова, Е.Т. Бровкина, А.Н.Мягкова биология боюнча сабактарда жана экскурсияларда кесипке багыт берүүнүн милдеттери жана методдорун, биологиядан айрым темалардын кесипке багыт берүүчүлүк мүмкүнчүлүктөрүн изилдешкен. Ал эми Р.С.Альтшулпер жана Е.М.Гвоздырева факультативдик сабактарда предметке таанып-билүүчүлүк жана кесиптик кызыгууларды өнүктүрүү боюнча илимий изилдөөлөрдү жүргүзүшкөн.

Кыргызстанда окумуштуу Г.В. Благодарованын илимий эмгектеринде биологияны окутуудагы политехникалык билим берүүнүн усулук негиздери ачылган. Ал эми Кыргызстандагы кесипке багытоонун өнүгүүсү боюнча талдоолор О.А.Сманбаевдин илимий эмгектеринде чагылдырылат. Ошого карабастан биологияны окутууда кесипке багыт берүү методикасына анча көңүл бурулбайт келет. Кесипке багыттоо боюнча көп илимий эмгектер жазылгандыгына карабастан кесипке багыт берүүнүн эффективдүүлүгү жөнүндө көп айтылбай келет [6, 618-6]

Колледжде биологияны окутуудагы студенттерде кесиптик билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандырууда найжылауу жыйынтык берген дебат-сабагына мисал келтире кетели.

Дебат – ар ким өзүнүн ой пикиринин тууралыгын далилдеген сөз аркылуу талашуу жана айтышуу. Бул форманын өзү анын демократиялуугун аныктайт: «талашууларда жогорку же төмөнкү, наамы же аты жок, бардыгынын алдына тең боло турган бир гана чындык бар» (Р.Роллан).

Дебат талашуу болгондуктан – анын өткөрүүнүн негизги *максаттары* төмөнкүлөр:

- 1). Ар кандай көз караштарды талашууда, чындыгын табууга болот. Ал болсо өз кезегинде окуучулардын билиминин тереңдешине гана жардам бербестен, көз караштарынын калыптанышына да мүмкүнчүлүк түзөт;
- 2). Талашуу учурунда окуучуларды тил маданиятына тарбиялоо, дискуссия жүргүзгөнгө үйрөтүү, жөнөкөй жана түшүнүктүү кылып өзүнүн көз карашын айтып берүү, далилдөө, оппонентинин оюн угуу, билгичтиктерин калыптандырат.

Дебат демократиялык баарлашунун формасы катары башка формаларга караганда өзгөчөлүктөрү бар: ал жандуу баарлашууну уюштурууга мүмкүнчүлүк берип, бардык же көпчүлүк катышуучуларды суроону талкуулоого түртүү менен ойлордун чыңалуусуна алып келет, ошондой эле сүйлөө речин жана өз алдынча талкуулоону активдештирет.

Дебат – бул белгилуу эрежелер менен отуучу дискуссиянын өзгөчө формасы болуп саналат. Дебат студенттердин жалпы кругозорун, интеллектуалдык мүмкүнчүлүктөрүн, изилдөөчүлүк жана уюштуруучулук көндүмдөрүн өнүктүрөт. Ошондой эле азыркы билим берүүнүн талабы болгон чыгармачылык сапатын, коммуникативдик билгичтигин, ортатордук мүмкүнчүлүгүн жана заманбап жашоого болгон ишмердүүлүгүн калыптандырат. «Жердеги тиричиликтин пайда болушу» темасы боюнча дебат сабагынан мисал келтире кетели.

Сабактын максаты: Жерде тиричиликтин пайда болушу жөнүндөгү ар кандай көз караштар жөнүндөгү студенттердин билимин тереңдетүү.

Сабактын милдеттери:

- органикалык заттардын биогенездик жана абиогенездик синтези жөнүндөгү гипотезаларды калыптандыруу;

- дебаттын жүрүшүндө студенттерди тиричиликтин келип чыгышы жөнүндөгү заманбап көз караштар менен тааныштыруу.
- илимий көз караштарды калыптандырууга жардам берүү.
- биологиялык закон ченемдүүлүктөрдү табууга, логикалык иреттүүлүктөгү фактыларды талдоого үйрөтүү.

Жабдуулар: компьютер, проектор, «Жерде тиричиликтин пайда болушу» темасы боюнча презентация.

Сабак дебат түрүндө өтөт. Алдын-ала (сабакты өткөрүүгө бир жума калганда) студенттер 5 топко бөлүнүшөт. Ар бир топто бештен студент болот. Алар тема алышып, бир жума даярданышат. Студенттерге өз алдынча иштөөгө 5 тема бөлүштүрүлүп берилет:

1. Креационизм.
2. Витализм.
3. Тиричиликтин абиогендик пайда болушу.
4. Панспермия гипотезасы.
5. Тиричиликтин пайда болушу жөнүндөгү заманбап гипотезалар.

Студенттердин ар бир тобу өзүнүн темасы боюнча слайд даярдашат. Сабакты өткөрүүгө бир күн калганда алар материалдарын мугалимге беришет. Андан мугалим сабакка презентация даярдайт.

Сабак учурунда ар бир топ өзүнүн гипотезасын коргойт, башка топтун студенттерине суроолорду беришип, өздөрүнүн аргументтерин ал гипотезага каршы коюшат. Ал эми өзүнүн гипотезасын коргоп жаткан топ аларга каршы контраргументтерин сунушташат. ж.б.у.с. Ошентип, сабакта студенттер бири-бири менен талашып, өздөрүнүн көз караштарын коргошот. Сабактын аягында студенттердин жана мугалимдердин оюу боюнча өзүнүн позициясын ишенимдүү коргогон топ жеңүүчү деп аталат.

Мындай сабактар студенттердин чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн, өз алдынчалыгын, топто иштөө, жекече жана коллективде проблеманы талкулоо көндүмдөрүн калыптандырып, илимий талашты жүргүү, өзүнүн көз карашын ж.б.у.с. далилдөө мүмкүнчүлүгү түзүлөт.

Колдонулган адабияттар:

1. Сидоров Ю. В. Формирование общих и профессиональных компетенций студентов в учреждении среднего профессионального образования. Журнал» Педагогическое образование в России», № 6. – 2012 г.
2. Альтшуллер Р.С. Профориентация на уроках биологии./ Биология в школе, 1972, № 2, 63-66.
3. Альтшуллер Р.С. Развитие познавательной самостоятельности и интересов учащихся на факультативных занятиях по "Физиологии ВНД с основами психологии". Дисс. . к. п. н. -Л., 1969. -194 с.
4. Новиков А.М. Проблемы гуманизации профессионального образования// Педагогика, 2000, №9, С 3-11.
5. Верзилин Н.М., Корсунская В.М. Общая методика преподавания биологии. -М.: Просвещение, 1976. -384 с.
6. Сманбаев О.А. Развитие профессиональной ориентации в Кыргызстане // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 8-4. – С. 616-622
7. Геранина О.Г. Профориентационные игры как средство профессионального самоопределения учащихся. Автореф. дисс. на . канд. пед. наук. -М., 1996. -20 с.